

GOMBOS PÉTER

Még egyszer a digitális bennszülöttek olvasási szokásairól

ÉRTELMEZÉSEK, VITÁK

Ha van olyan kérdés, probléma, mely az elmúlt öt-tíz évben feltűnően nagy közfigyelmet kapott, akkor az olvasás, az iskolai irodalom, a kötelező olvasmányok kérdése biztosan ilyen. Nem meglepő hát, hogy *A netgeneráció olvasási attitűdje* címmel megjelent írásunk¹ élénk visszhangot váltott ki. Több internetes oldal is átvette a kutatási adatokat, némelyik saját interjúkkal egészítve ki az olvasottakat, és a cikkekhez nagyszámú komment érkezett. Egyre inkább úgy tűnik: akárhányszor előkerül e témák valamelyike, különösen a kötelező olvasmányok kérdése, sokan nyilvánítanak véleményt, és mind többen gondolják úgy, hogy a megoldásra is van ötletük. Olyanok is akadnak persze, akik csupán a tapasztalataikat, élményeiket szeretnék megosztani. Az alábbiakban a kutatásunkat ismertető cikkekben szereplő szakértői véleményekből és az ezekre érkezett olvasói hozzászólásokból szemezgetünk, kiegészítve saját reflexióinkkal.²

AZ OLVASÁS CIKI?

Kutatásunkból kiderült, hogy a válaszadók mindössze egy százaléka gondolta úgy,

hogy „az olvasás ciki”. A különböző internetes fórumok hozzászólásai között még alacsonyabb volt a hasonlóan vélekedők aránya. Persze találoztunk azért ilyenekkel is:

„Az olvasás elavult dolog, kb. olyan, mintha szekérrel járnék a 21. században: lehet, hogy valaki szerint hanglejtő, meg mittedem, de attól még ne legyen már kötelező, és ne legyen mértéke annak, hogy valaki mennyire művelt. Az információszerzésnek már jó ideje van sokkal több és hatásosabb módja is, a szórakozásról nem is beszélve.”

E hozzászólásra reagálva többen is azt firtatták, vajon a kommentelő milyen más módjait ismeri az információszerzésnek, válasz azonban nem érkezett. Mi úgy véljük, az ehhez hasonló, szélsőséges vélemény háttérben egyebek mellett az olvasás fogalmának meglehetősen szűk értelmezése állhat. A hozzászólóban talán az sem tudatosodott, hogy a fenti sorok megfogalmazása előtt ő maga is olvasott.

¹ *Új Pedagógiai Szemle*, 2015/1–2.

² Az olvasói hozzászólásokat szerkesztetlenül, eredeti nyelvezettel közöljük, kizárólag a helyesírási hibákat javítottuk. (A szerk.)

„LÚZERIRODALOM”?

A legtöbben a kötelező irodalommal kapcsolatban nyilvánítottak véleményt. Sajnos még mindig kevesen tudják, hogy nincs „központilag előírt lista”, ebből következően nem a pedagógusok felelősségét látják a kialakult helyzetben. Abban azonban a hozzászólók zöme egyetért, hogy a konvencionálisan kiválasztott regények többsége nem képes betölteni funkcióját.

„Nem gondolom, hogy Jókai vagy Mikszáth gyerekeknek írták volna regényeiket. 150 éve mit olvastak a 10 évesek? Középkori kódexeket?”

„Azt gondolom, hogy a kötelező olvasmányokkal az a baj, hogy a felnőttek értik, mi a jó, és miért jó, és azt gondolják, jó lesz a gyerekek fejlődése érdekében. De a gyerekek (még) nem értik, nekik ez miért jó, csak nyűgnek tekintik már eleve. Nem kelti fel az érdeklődésüket.”

„A kőszívű ember fiait pedig 25 éve nem tudom elolvasni, pedig próbálkozom. Egy unalmas, vontatott haddnemondjam. Soha senki nem tudott meggyőzni, miért is jó szabályosan végigszenvedni egy lexikonnyi könyvet, ha az nem érdekel.”

Többen azt is megfogalmazták, mi lehet a probléma a gyakran emlegetett klasszikusokkal: „A kötelezők többsége túl korai.” „Én *A kis herceggel* voltam úgy gyerekként, hogy zavaros mesének fogtam fel. De felnőttként újraolvastam, és azóta is gyakran előveszem. Felnőttként értettem meg.”

Mások nem ebben látják a problémát:

„Ha valakire rá lehetett mondani gyerekkorában azt, hogy könyvmoly, akkor az én voltam. De a kötelező olvasmányok egy része (*Légy jó mindhalálig*, *Kincskereső kisködmön* stb.) annyira nyomasztóak voltak, hogy még én is nehezen birkóztam meg velük. De pl. az *Egri csillagokat* meg a Jókai-regényeket imádtam, pedig azok is kötelezőek voltak. A fiam szerencsére ebben rám üt, öt éves kora óta egyfolytában olvas. Kisiskolásoknak tudom még ajánlani az egyik kedvencét, a Rumini-sorozatot.”

„Ezek a művek meg aztán javarészt vér, könny és szenvedés mindhalálig, vagy nagyon terjengősek, vagy mindkettő. Egy gyerekeknek nem a dekadenciára van szüksége, nem érdekli, hogy ki volt az irodalmárok által kikiáltott nagy író, hanem optimizmusra, humorra, hitre, kalandra lenne igénye.”

„Négy olyan kötelező olvasmány volt, amit szívből gyűlöltem: a *Kincskereső kisködmön*, *A kőszívű ember fiait*, a *Pál utcai fiúk* és a *Légy jó mindhalálig*. Ebből kettőn nincs mit csodálkozni, lúzerekről szólnak lúzereknek. A kőszívű ember fiait viszont azért érdekes, mert Jókai többi regényét nagyon szerettem, pl. *Az élet komédiásai*, *Egy magyar nábob*, *Kárpáthy Zoltán* stb.”

Majdnem ugyanez tömörebben:

„A kötelezők tökéletes áttekintést nyújtanak a magyar lúzerirodalom évszázadai-ból.”

KORTÁRS VS. KLASSZIKUS

Sokan fogalmaztak meg véleményt arról is, vajon indokolt-e a kortárs irodalom háttérbe szorítása.

„Valóban, 80-100 éves szövegek érthetetlenek a mai alsósoknak. A múlt héten Petőfit kellett versszakonként maira fordítanom a másodikos fiamnak. Nem érzik a régies múlt időt és kifejezéseket.”

„Abból kifolyólag tehát, hogy a világ ennyit változott, nagyon nehéz megnyerni egy gyereket az olvasás számára. Főként úgy, hogy archaikus, lassú, bonyolult szövegeket olvastatunk vele. Holott vannak olyan művek, amelyek érdekeseek, lekötik a gyerekeket.”

A hvg.hu-nak nyilatkozó szakközépiskolai magyartanár szerint „tudomásul kell venni, hogy változik a világ, és például nem biztos, hogy a 30-40 éves kötelezőirodalom-lista még ma is releváns a mai gyerekeknek.” A cikk³ így folytatódik:

„Ehhez kapcsolódik Csobánka Zsuzsa is, aki a kortárs megközelítés fontosságát említette lapunknak. »Ez azt jelenti, hogy mindig jelen lenni, és látni, mire van szüksége a gyerekeknek és nekem az adott pillanatban. Hiába megyek be úgy órára a legújabb drámapedagógia ötleteimmel, ha nem veszik a lapot, és hullafáradtak, akkor kutyakötelességem frontális órát tartani. Az is egy kortársias gesztus, ha a tanár megkér-

dezi a gyereket arról, hogy éppen mi esne jól neki. Ráadásul ezzel önreflexióra és felelősségre is nevelék.«”

Alighanem a manapság (újra) egyre népszerűbb ifjúsági regények egyik lelkes olvasója hiányolta a fiataloknak, fiatal felnőtteknek szánt regényeket: „YA⁴ kategóriában is vannak olyan könyvek, amelyek simán jók lennének kötelezőknek.”

Persze akadt olyan kommentelő is, aki szerint a kérdés nem is közelíthető meg így:

„Jaj, sohasem szoknak már le erről az általánosításról, hogy valami egy egész korosztálynak unalmas és nehéz? Könyvben is ízlés kérdése, hogy kinek mi tetszik. Igen, lehet, hogy van jó néhány olyan iskolás, akinek ez a regény nem tetszik, és van jó néhány, akinek meg igen. Azt meg egyszerűen nem tudom elfogadni, hogy túl nehéz és érdektelen a gyerekeknek. Akkor nem is lehet olyat olvastatni velük, ami nem a jelenkorban játszódik? Vagy mégis mitől érdektelen? Ja, hogy ők már nem ebben a korban élnek, mások a szokások? Akkor nem is tudhatnak róla, hogy volt máshogy is?”

Olyan is volt, aki szerint nem a könyv „életkora” a döntő: „Ha már nem kortárs, akkor is találni: nekem a Tarzan-könyvek, Bradbury Marsbéli krónikái, Rejtő Jenő könyvei, a Shakespeare-ek egy része, Dante Isteni színjátéka, Örkény egypercesei stb. mind óriási élményt nyújtottak.” A követ-

³ B[alla] I[stván]: Még mindig a Légy jó mindhalálig-ot erőltetik a tanárok. hvg.hu, 2015. május 14. Letöltés: http://hvg.hu/kultura/20150514_meg_mindig_legy_jo_mindhalalig_eroltetik (2015. 06. 15.)

⁴ YA: az angol *Young Adult* kifejezés rövidítése, maga a kategória a népszerű ifjúsági irodalmat jelöli.

kező megjegyzés pedig alighanem a felsős regények kapcsán született:

„Tényleg, mi lenne, ha lányoknak is lenne könyv? Mert egyelőre csak fiúkról, fiúknak szóló könyvek vannak a kötelezőben.”

MI A CÉL?

A cikkeket követő kommentfolyamokat böngészve feltűnt, hogy a „beszélgetések” egy pontján egyre inkább csitulnak az indulatok, és mind többen próbálják a megkérdozett szakértőkhöz hasonlóan megtalálni a probléma gyökerét.

A divany.hu cikkének⁵ egyik hozzászólója például így fogalmaz: „Először nyilván azt kellene eldönteni, hogy melyek az irodalomoktatás céljai, és milyen közöttük a sorrend.” Majd így folytatja:

„És itt kell visszakanyarodni az irodalomoktatás céljához. Ha az a célunk, hogy a gyerek »szeressen olvasni«, nyilvánvalóan olyan könyveket kell adni neki, amelyek érdeklik. [...] És itt jön a kérdés, hogy mi a cél. Ha az, hogy a gyerekek olvassanak és tanulják meg a szövegértést, akkor nyilván a fentiek célravezetőek. Ha viszont a kultúra változatlan módon történő egyfajta továbbadása, akkor a hatékonyság a kérdéses, viszont az eddigi módszer jó. Durván összehasonlítva: a jelenlegi módszerrel 100-ból 20-30 gyerek olvas majd felnőttként, belőlük 3-5 szépirodalmat is. Ha áttámnának, akkor lehet, hogy 100-ból 40-50 gyerek olvasna

majd felnőttként, de mondjuk csak 2-3 szépirodalmat.”

S persze előkerült az a kulcsszó, amely manapság sok irodalomóráról hiányzik, az *élmény*:

„A hvg.hu-nak nyilatkozó magyartanárok szerint is élményként kellene tekinteni az irodalomórákra. A pécsi gimnáziumi magyartanár–tankönyvszerző, Pethőné Nagy Csilla szerint ezt az élményt akár úgy is nyújthatja egy tanár, ha a populáristól jut el az elitkultúrához. »Amikor például a Pókembertől és a Supermantól érkezünk el Ovidiushoz, mert ezekben közös, hogy átváltozás-történetek. Vagy amikor a Tankcsapda Mennyország tourist című számától jutok el az *Ivan Iljics haláláig*, addig, hogy vannak látszatutak és vannak fontos belső utak, és az én döntésem, melyiket építem. De volt olyan is, hogy Petőfi ars poeticáit vettük, megbeszél-tük, melyek a műfaj nyelvi-poétikai jellemzői, aztán arra kértem a diákokat, hogy a következő órára hozzanak olyan popdalokat, amelyek szerintük e műfajba sorolhatók. Hozták a 30Y és más alternatív zenekarok dalait. A gyerekek a saját kortárs kultúrájukban élnek, és erről az iskolának is tudomást kellene venni. Ha a tanár napi tapasztalattá teszi, hogy összekapcsolódhat a kortárs szubkultúra az elitkultúrával, az hatalmas motivációs bázist jelenthet a diákoknak, elfogadóbbak lesznek a kanonikus szövegek iránt is.«⁶”

⁵ Primilla: Hagyjuk már a Légy jó mindhalálígot! divany.hu, 2015. május 9. Letöltés: http://divany.hu/kolyok/2015/05/09/hagyjuk_mar_a_legy_jo_mindhalaligot/ (2015. 06. 15.)

⁶ B[alla] I[stván]: Még mindig a Légy jó mindhalálígot-ot erőltetik a tanárok. hvg.hu, 2015. május 14. Letöltés: http://hvg.hu/kultura/20150514_meg_mindig_legy_jo_mindhalalig_eroltetik (2015. 06. 15.)

S van, aki nemzetközi példára hivatkozva írta le azt, amit Magyarországon is egyre többen javasolnak:

„Ízlések és pofonok... Biztosan van olyan gyerek, akinek tetszik a Légy jó... (Igaz, én sem tartoztam ezek közé.) A gyerekeknek szerintem meg kell hagyni a választás szabadságát. Létre kéne hozni egy nagy listát nekik szóló könyvekből, irodalmi művekből. Ebben szerepelni kell a nemzetközi irodalom legjobbainak is. A gyerek kedvére válogathat ezekből, sőt, esetleg le is töltheti magának. Ha tetszik, elolvassa. Leírja benyomásait a könyvről, ami alapján a tanára értékeli, pontokat kap. A végén ezt összesítik. – Így láttam ezt Németországban, nekem nagyon tetszett.”

ÖSSZEGZÉS

Miközben kutatásunkkal a digitális bennszülöttek olvasáshoz, irodalomhoz való viszonyát próbáltuk felmérni, úgy tűnik, felvetéseink, kérdéseink jóval messzebbre mutattak. S ahogy azt megszokhattuk az elmúlt évtizedben: a tanulmányunkhoz kapcsolódó hozzászólások, vélemények nem kis része a kötelező olvasmányokról szólt.

Ezúttal nem célunk a hosszas elemzés, de abban egyet kell értenünk a témában megnyilatkozó laikusok és szakértők nagy részével, hogy a kötelező olvasmányok terén változásra van szükség. Ahogy a fentebb közölt véleményekből is kitűnhetett (és ahogy kutatásunk eredményei is rávilágítottak): az *élményt* vissza kell hozni az irodalomórákra. Azt érdekes módon nagyon kevesen fogalmazták meg, hogy ki

tehet a legtöbbet ezért, pedig a válasz szinte automatikus: az irányítás, a döntés joga a pedagógusoké. Meggyőződésünk, hogy egy (folyamatosan bővülő) olvasmánylista nagy segítséget jelentene a magyartanároknak, ám legalább ilyen fontos, hogy a pedagógus továbbra is szabadon megválaszthassa a „kötelezőket”, akár úgy, hogy tanítványait is bevonja a döntésbe.

Természetesen sokan firtatták azt is, hogy a jelenlegi kamaszok eredményei, attitűdjei rosszabbak-e a korábbi generáció(k)énál, s ha igen, mi lehet ennek az oka. Ha a jelenlegi középiskolás korosztályra fókuszáló vizsgálatunk eredményeit összevetjük a kétezres évek elejének középiskolásait (tehát még nem a digitális bennszülötteket) érintő kutatással⁷, érdekes tényeket találunk. A 2001-es mérés szerint a megkérdezettek 12%-a állította azt, hogy nem olvas, 30% pedig azt, hogy maximum évi egy könyvet. Nálunk⁸ ugyanez 14–14%. A havonta legalább egy könyvet olvasók aránya ugyanakkor jelentősen növekedett, 18% volt 2001-ben, nálunk több mint 37%. Ha több, részletesebb adatot nézünk, azt láthatjuk, hogy a „szélsőségek” nőttek: a nagyon keveset, illetve a nagyon sokat olvasók száma emelkedett jelentősen. Úgy tűnik, a társadalom szinte „kettészakad” irodalmat rendszeresen olvasókra és egyáltalán nem olvasókra. A nem olvasók között pedig ugyanúgy megtalálhatók a könyvektől az iskolai kudarcélmények hatására elfordulók vagy az olvasástechnikai problémákkal küzdők, mint azok, akik szabadidejük nagy részét online, többnyire valamelyik közösségi oldalon töltik.

Vagyis a probléma igen összetett és sokrétű. Így nem csoda, hogy sokan érzik úgy, ők is érintettek. De legalábbis értenek annyira a témához, hogy véleményt nyilvánítsanak.

⁷ Nagy Attila (2003): *Háttal a jövőnek?* OSZK–Gondolat, Budapest.

⁸ Gombos Péter – Hevérné Kanyó Andrea – Kiss Gábor (2015): A netgeneráció olvasási attitűdje: 14–18 évesek véleménye könyvekről, olvasásról, irodalomról – egy felmérés tanulságai. *Új Pedagógiai Szemle*, **65**, 1–2. sz.